

Mars 2021

*Indiens kliv ut i det okända
Sydafrika väntar på sociala reformer
Nytt verktyg ger säkrare filmproduktioner*

*Kris och pandemi
förändrar Chile*

*Internationell bilaga
om corona*

SCEN & FILM

Teaterförbundets tidning

Behovet av solidaritet större än någonsin

VI BEFINNER OSS fortfarande i en pandemi som skördat miljontals liv världen över. Åtgärderna för att begränsa smittspridningen påverkar de flesta sektorer, men de som är beroende av att människor möts har förstas drabbats värst. Jag kan inte erinra mig någon händelse i modern tid som slagit så hårt mot kulturlivet som effekterna av covid-19.

Effekten är global och slår hårdast mot dem med svagast skydd. Ojämligheten har ökat dramatiskt där krisstöd, socialförsäkringar och trygghetssystem är svaga eller helt saknas.

Teaterförbundet för scen och film har alltid varit aktiva i det internationella fackliga arbetet för att i samarbete ta fram regelverk och verktyg för förbättrat arbetsmiljöarbete, för att modernisera upphovsrättslagstiftningen, för att driva på i jämställdhetsarbete och för att utbyta erfarenheter.

Tack vare anslag från Union to Union driver Teaterförbundet för scen och film flera projekt genom Uni-mej och Fia. Idag är behovet av internationell solidaritet större än någonsin.

I bilagan får vi genom flera reportage ta del av frustration och

hopplöshet i spåren av corona, men där finns också kreativitet, kamp och framtidstro.

Kampen för teaterarbetarnas villkor i Chile pågår samtidigt som demokratiörelsens förväntan på en ny konstitution genomsyrar hela samhällskroppen.

Vi får ta del av hur Indiens enorma filmproduktionsapparat tvingas ställa om mot mindre produktioner samtidigt som utbildningar och teatrar står helt still.

I SVERIGE SER VI fackligt engagemang och yttrandefrihet som självklara delar av vårt samhällsbygge, men det finns många länder där de som organiserar sig och kämpar för bättre villkor för sig själva och sina arbetskamrater utsätts för både hot och trakasserier.

Den fackliga kampen handlar också om rimlig fördelning av resurser, om politiskt inflytande, trygghet, jämställdhet, jämlikhet och utbildning. Det är grundläggande frågor för en fungerande demokrati, men också en nagel i ögat på auktoritära regimer och korrupta politiska system.

Demokratin måste erövrats av varje generation, demokrati är ing-

enting vi har – det är något vi gör. Jag hoppas och tror att det ökade fackliga engagemanget som springer ur en ökad ojämlikhet världen över också kan bidra till framgångar för demokratin.

Det är bara om vi organiserar oss och solidariskt lyfter varandra som vi kan genomdriva hållbara lösningar.

Vi har stora utmaningar framför oss – både i Sverige och internationellt – som kräver uthållighet, samarbete och organisering. Vare sig det handlar om att försvara och utveckla demokratin, att ställa om till grön energi eller att öka jämlikheten.

Vi klarar det tillsammans – läs Scen & films internationella bilaga och låt dig inspireras!

SIMON NORRTHON
ORDFÖRANDE

OMSLAG: FOTO: NICOLAS WORMULL.

Den sociala explosionen i Chile, "el estallido social", inleddes med uppror och protester i oktober 2019 i huvudstaden Santiago, och den pågår alltjämt. Ur anarki, stormöten och folkomröstningar växte krav på en ny konstitution fram.

Denna bilaga medföljer Teaterförbundets tidning Scen & film nr 1-2021, och är producerad med stöd från SIDA genom Union to Union. SIDA och Union to Union ansvarar dock ej för innehållet.

Redaktör: **Magdalena Boman**
Layout: **Magdalena Boman**

Postadress: Teaterförbundet, Box 127 10, 112 94 Stockholm.
Besöksadress: Kaplansbacken 2 A.
Telefon: 08-441 13 00. E-post: info@teaterforbundet.se
Tryck: **DanagårdLitho**, Ödeshög 2021.

Nicolas Wornull

Proteströrelsen i Chile som kallas för den sociala explosionen har gjort demokratin mer aktiv och levande i landet.

Chile under förvandling

*Den klassiska pjäsen **La pérgola de las flores** skulle strax börja spelas. Några kvarter bort hade protesterna i centrala Santiago förvandlats till ett uppror. Föreställningen ställdes in. Polisen använde vattenkanoner, tårgas och skådespelaren Maria Paz Grandjean skulle snart upptäcka att de även sköt gummikulor. Lars Palmgren rapporterar om den sociala explosionen i Chile.*

Kaos och våld har tvingat fram förändringar i Chile. När landet nu drabbats av coronapandemin har en ny form av möten uppstått med teaterpubliken. Nu hoppas kulturarbetarna att facken ska stärkas och att en ny konstitution ska ge kulturen dess rättmätiga plats.

Dynamiskt teaterliv i Chile trots kaos och pandemi

Nicolas Wormull

EN HALVTIMME INNAN föreställningen *La pérgola de las flores* skulle börja den 18 oktober 2019 i kulturcentrat Gabriela Mistral (GAM) meddelade regissören Héctor Noguera att det var omöjligt att spela. Protesterna på Plaza Italia som pågått nästan hela dagen hade förvandlats till ett uppror som senare kom att kallas ”el estallido social/den sociala explosionen” och som, på sätt och vis, fortfarande pågår.

Utanför GAM pågick gatustrider. Demonstranter kastade sten och molotovcocktails. Maria Paz Grandjean var en av de sista som lämnade GAM vid niotiden på kvällen. Hon var nyfiken och försökte ta sig upp mot Plaza Italia. Men kaoset på gatan stoppade henne. När specialstyrkor från polisen gick till angrepp mot en grupp unga demonstranter alldeles intill började hon, liksom alla andra på gatan, att protestera. Det var då det hände. Hon såg tydligt hur en polis lyfte sitt vapen och siktade rakt mot henne. Strax därpå kände hon smärtan i kinden.

Skådespelaren Maria Paz Grandjean träffades av en av polisens gummikulor.

Ivan de la Vega

Ur Teatergruppen Ecos föreställning *WaChilé*.

– Kanske ropade jag högre än de andra för jag har en bra och stark röst och jag var också längre än de andra. Kanske var det därför de sköt mot just mig. Jag var en synligare måltavla.

Omkring 400 unga människor sköts i ansiktet in-nan pandemin, i början av mars, tvingade in ”el estallido social” i en slags karantän. Många av de 400 fick ett öga förstört och i förhållande till dem hade Maria Paz Grandjean tur. Kulan trängde inte in, utan snuddade bara hennes kind.

– Jag avskyr att tänka på det som skedde. Men jag vill veta vem som sköt och varför. Jag bryr mig inte längre om något straff, men jag behöver veta sanningen.

”**EL ESTALLIDO SOCIAL**” påverkade hela Chile och naturligtvis även teater och film.

– Det var ett slags uppvaknande. Man stannade upp och tittade på dem som stod intill och insåg plötsligt att vi alla hade samma problem.

Det säger Natalia Soledad som leder teatergruppen

Eco som just när upproret bröt ut spelade på Teatro del la puente – en teaterlokal på en bro över Mapochofloden strax intill Plaza Italia.

Både Teatro del puente och GAM förvandlades under en tid till en slags improviserade sjukstugor där läkar- och sjuksköterskestudenter tog hand om demonstranter som sårats. Teaterföreställningar var inte att tänka på.

– Vi var tvungna att söka oss ut på gatan, säger Natalia Soledad. Och utveckla andra uttrycksformer.

SIDARTE, SKÅDESPELARFACKET, deltog aktivt i upprörelsen. Under de återkommande demonstrationerna på Plaza Italia förekom ofta olika typer av teaterföreställningar. Den mest kända var *En våldtäktsman korsar ditt spår*, en performance av det feministiska skådespelarkollektivet Las tesis, som blev en global hit och mobiliserade tusentals kvinnor i de mest skilda omständigheter runt om i världen.

Natalia Soledad

Teatergruppen Ecos föreställning *Voces para Balmaceda*.

Teatergruppen Ecos föreställning *Matria*.

Camila Rebolledo

En radiostation erbjöd teatergruppen Eco att sända på deras frekvens. De tog tacksamt emot, blandade dramatiska uppläsningar med direktsänd teater via Zoom.

Men i början av mars kom pandemin och karantän och allt stannade av.

– Det var, säger Natalia Soledad, som att hamna i en påtvingad paus utan slut då både hjärna och själ paralyserades.

Alla teatrar, biografer och kulturella utrymmen stängde igen. En enda filminspelning, en kortfilm på tio minuter filmad i ett ödsligt område vid Andernas fot, har genomförts sen pandemin inleddes.

– Men så småningom började vi undersöka hur vi ändå skulle kunna arbeta, säger Natalia Soledad.

En radiostation erbjöd Eco att sända på deras frekvens. De tog tacksamt emot, blandade dramatiska uppläsningar med direktsänd teater via Zoom.

– Vi redigerade inte, försökte inte göra video av det. Vi ville ha kvar känslan av teater så vi sände direkt med varje rollfigur i varsin liten ruta.

– Det fantastiska, säger hon, var det gensvar vi fick. Det kom reaktioner från hela landet och till och med från andra länder och det var till stor del en helt ny publik där många aldrig tidigare sett teater.

Många andra grupper började också arbeta med Zoom och streaming och med tiden kom också publiken. Men även om pandemin skapat nya former och lockat en publik som normalt vare sig går på teater eller biograf, så har den fram för allt skapat katastrofala ekonomiska problem.

– De flesta chilenska skådespelare har ingenting att luta sig mot, säger komikern och dramatikern Cristián Garcia-Huidobro. Inget sparkapital, inget arbetslöshetsskydd, ingen pension och teatrarna är helt beroende av biljettförsäljningen för att betala löner och underhållskostnader. De fasta ensembler knutna till universitetet som tidigare var teaterlivets ryggrad är i princip upplösta. Och statens politik består av att då och då kasta ut smulor som vi måste slåss om.

Cristián Garcia-Huidobro är väl etablerad, känd efter årtionden i tv. Men han, liksom praktiskt taget alla andra, är beroende av Fondart när han vill genomföra egna projekt. Fondart är en statlig fond, administrerad av kulturministeriet, vilket förvaltar den del av kulturbudgeten som ska gå till levande konstutövning. Pengarna fördelas via ett komplicerat ansökningsförfarande, där de tekniska aspekterna i ansökan väger tyngre än det konstnärliga innehållet, och därför har gett upphov till en helt ny yrkeskår ”projektformulerare”.

– Det är nästan förnedrande, säger Cristián Garcia-Huidobro. Om det presenteras 500 projekt, så får tio pengar. Vi måste slåss mot varandra och beslutet om vilka som ska få pengar fattas av en sluten grupp som får en tänka på något slags hemligt sällskap som Ku Klux Klan.

– Ett problem är också att Sidarte, vår fackförening, är en svag organisation, utan resurser för att stötta behövande medlemmar. För att kompensera har det ända sen pandemin började genomförts solidariska insamlingskampanjer för att stödja de kollegor som har det sämst. Men det är en droppe i havet. Vad som behövs är en ny statlig kulturpolitik som verkligen stödjer kulturen och inte splittrar den.

SOM EN REAKTION PÅ avsaknaden av socialt skyddsnett för skådespelare, bildades i början av 1990-talet Chileactores av skådespelare som framför allt arbetade med film och tv. Det föregicks av en hård kamp, som inkluderade en skådespelarstrejk, och ledde till att parlamentet antog en ny upphovsmannarättslag. Den gav resurser med vilka man kunde bygga upp en fond till stöd för behövande skådespelare. Under pandemin har Chileactores kunnat ge ett bidrag på motsvarande 3 000 svenska kronor per månad till de medlemmar som behöver. Det enda stöd regeringen gett under pandemin har varit en extrafond av exakt samma karaktär som Fondart.

Ur teatergruppen Ecos föreställning *WaChilé*.

– Nästan en provokation, menar Cristián García-Huidobro. I det här läget skulle vi behöva initiativ som hjälper många och inte bara några få.

PAULA BRAVO ÄR EN av få teatermänniskor som klarar sin hushållsekonomi hyfsat eftersom hon också är lärare i teater på ett universitet och undervisningen där har fortsatt via Zoom i stort sett utan avbrott. Men hon har ett annat bekymmer. Innan pandemin slog till vann hon ett projekt i Fondart, men hon har ännu inte fått ut pengarna.

– Efter pandemin var jag naturligtvis tvungen att ändra hela upplägget. Men vi har jobbat stenhårt enligt tidsplanen, om än via Zoom. Och eftersom jag inte fått ut några pengar från Fondart har jag varit tvungen att skuldsätta mig för att kunna betala löner till skådespelarna. I januari räknar vi med att ha premiär på en festival via streaming. Sen ska föreställningen, som spelats in via Zoom, bli tillgänglig på Youtube. Så är det i alla fall tänkt. Men man vet aldrig.

– För, säger Paula Bravo, vi har en kulturminister som tycker att kultur är en onödig kostnad och om ministern plötsligt får för sig att min uppsättning inte är värd att satsa på, kan hon helt enkelt bestämma att de fonder jag vunnit inte ska betalas ut eftersom jag inte följer den ursprungliga planen. Då blir det total konkurs för mig.

Men kanske kan pandemin och krisen den fört med sig bli början till en förändring av den statliga kulturpolitiken.

– I samband med ”el estallido social” började några kollegor en kartläggning av alla som arbetar med teater, berättar Paula Bravo. Och vi är många. Många fler än vi någonsin trott. Bara här i min kommun i centrala Santiago har vi upptäckt att det finns 158 teatergrupper.

Ur kartlägningsarbetet har det uppstått ett nätverk som skulle kunna stärka Sidarte och tillsammans med Chileactores och andra branchorganisationer lägga grund för en starkare förhandlingsposition gentemot regeringen.

– Men, säger Paula Bravo, det jag mest hoppas på är den nya konstitutionen. Att den ska ge kulturen dess rättmätiga plats.

I april ska det hållas val till en församling med uppdrag att skriva en ny konstitution som ska ersätta Pinochets konstitution från 1980. Den konstituerande församlingen är ett direkt resultat av ”el estallido social”. Mitt i kaoset och våldet den där kaotiska kvällen den 18 oktober 2019, då Maria Paz Grandjean blev beskjutet av polis, såddes alltså ett frö till ett nytt Chile. Och det är det, mer än något annat, som har gjort att chilenerna, trots allt, stått ut med pandemins kvävande karantän.

LARS PALMGREN

Filmproduktioner blir säkrare med Oira

Från och med april blir det enklare att göra riskbedömningar vid filmproduktioner, inte minst när det gäller internationella samproduktioner. Oira är ett nytt kostnadsfritt webbverktyg som hjälper till att säkra arbetsmiljön.

ARBETSMILJÖARBETET INOM filmområdet är inte alltid lätt överblicka. Många olika faktorer gör att risker kan uppstå för såväl olyckor och skador som stress.

– Det nya verktyget som är anpassat efter branschen kommer att göra stor skillnad. Det underlättar för alla med en arbetsledande funktion i en filmproduktion, exempelvis produktionsledare, linjeproducenter, scenografer, platschefer med flera, säger Eleonor Fahlén, regionalt skyddsombud på filmområdet.

Verktyget heter Oira (Online interactive risk assessment) och har utvecklats med medel från EU och i samarbete med EU:s arbetsmiljöbyrå i Bilbao. Det består av checklistor där bedömningar av både fysiska och psykosociala risker i arbetet görs i förväg.

Efterfrågan har varit stor både från fack och arbetsgivare. Båda parter har också varit med i arbetet.

Med hjälp av Oira är det alltså möjligt att ta hänsyn till specifika och varierade utmaningar redan när arbetet planeras och organiseras. Verktyget är dessutom anpassat efter EU:s arbetsmiljölagstiftning, vilket ger stora fördelar vid produktioner över landsgränser.

– Ett liknande verktyg finns sedan cirka fyra år för scenkonstområdet. Det har fått bra respons och är väldigt välanvänt som vägledning bland både små och stora produktioner. Förhoppningen är att det blir ett liknande genomslag på filmområdet och att hela branschen blir säkrare och starkare, säger Eleonor Fahlén.

PETER REHNFELOT

Pandemin kan öppna för reformer

Situationen för den levande scenkonsten är just nu dramatisk överallt i världen. Kultursektorn har varit reaktiv och uppfinningsrik under pandemin, men uppfattas dessvärre som oviktig för ekonomin. Det konstaterar Internationella skådespelarunionen, FIA.

DOMINICK LUQUER, generalsekreterare på FIA anser att beslutsfattarnas hantering av kultursektorn under pandemin är svärbegriplig, särskilt under höstens andra våg.

– Under sommaren visade teatern på uppfinningsrikedom och fann lösningar för att respektera den fysiska distansen mellan besökarna. Mig veterligen finns det inte några exempel på att föreställningar inom den levande scenkonsten har fungerat som stora smitthärdar.

Generalsekreteraren på Fia Actors kontor i Bryssel menar att de kulturella institutionerna har visat på reaktivitet och flexibilitet under krisen, och i högre utsträckning borde ha kunnat förbli öppna.

– Den sannolika förklaringen är att kultursektorn inte betraktas som lika viktig för ekonomin som till

exempel flyget, menar Dominick Luquer.

Han berättar att situationen är tuff överallt, och att pandemin sannolikt kommer att innebära dödstöten för en rad mindre scener och turnerande sällskap.

Den är särskilt svår i länder utanför Europa, där de offentliga subventionerna är extremt begränsade, och socialförsäkringssystemen skrala eller obefintliga. Ett exempel är Japan där arbetslösa skådespelare har stått helt utan stöd. I flera länder i Sydamerika och i Afrika har kulturen i stort sett övergetts av beslutsfattarna.

– Problemen är förstas särskilt stora i länder där arbetsmarknaden inte är reglerad, där många jobbar svart och kulturarbetarna inte ens kan ha ett bankkonto.

Men Dominick Luquer tror också att krisen kan få vissa positiva konsekvenser, eftersom den kan göra beslutsfattarna mer medvetena om strukturella problem.

– Det ger oss möjligheten att kräva reformer som stärker kulturarbetarnas rättigheter och förbättrar arbetsvillkoren, säger han.

En annan positiv konsekvens är att facken har fått fler medlemmar.

– Ett exempel är Uruguay där tillströmningen till teaterfacket är spektakulär.

Dominick Luquer säger att det än så länge är omöjligt att sja om framtiden.

– Allt beror på hur mycket pengar som kommer att injiceras i kulturen. Statskassorna är ju hårt ansatta under pandemin.

ANNATRENNING-HIMMELSBACH

- En hel generation kommer att få kämpa med att bygga upp en raserad kultursektor. Det säger Johannes Studinger i internationella filmarbetarfacket, Uni mei. Han hyllar också det fackliga samarbetet, som har lett till ökad säkerhet för filmarbetare runt om i världen under pandemin.

Filmfacken växer i Europa

JOHANNES STUDINGER ÄR CHEF för Uni meis Europakontor i Bryssel, och har dagliga kontakter med filmfack i olika världsdelar. Hans beskrivning av situationen är inte allt igenom nattsvart, även om han säger att det säkert kommer att ta tio år innan kultursektorn har återhämtat sig efter den aktuella krisen.

- En del lär lämna yrket, särskilt de som arbetar utan subventioner. Vi måste kräva att regeringarna investerar i återuppbyggandet av kulturen på samma sätt som för flyget och bilindustrin, säger han.

Till de ljusare nyheterna hör att filmproduktionen i många länder har kommit igång igen efter månader av uppehåll, och ibland efter långvariga förhandlingar med arbetsgivarna.

- Fackförbunden har lyckats driva igenom regler som gör att filmteamen kan arbeta utan att ta stora risker.

Han berättar att säkerheten bygger på tre grundpelare. Den första är att alla medarbetare ska testas. Den andra att filmteamet i mesta möjliga mån isolerar sig från omvärlden. Den tredje är att skapa en "järnring" kring

skådespelarna, som varken kan arbeta med munskydd eller på avstånd, och därför ska ha minsta möjliga kontakter med andra medarbetare.

En annan viktig facklig fråga är att covid-19 ska klassas som yrkessjukdom inom branschen. Johannes Studinger säger att facken i olika världsdelar ständigt utbyter erfarenheter om hur de jobbar under krisen.

I vissa länder fungerar reglerna bra. I andra sämre. Till de sistnämnda hör bland annat Rumänien där facken är nästintill obefintliga inom filmproduktionen. I både Turkiet och Brasilien har ett högt antal filmarbetare drabbats av covid-19.

- I Nigeria har regeringen beslutat om regler. Men facken har ändå fått kämpa för att regeringen ska tvinga arbetsgivarna att respektera dem.

Johannes Studinger säger att krisen också har inneburit en nytändning för fackförbunden i olika länder, och att den dessutom synliggör brister i socialförsäkringssystemen för frilansande kulturarbetare.

ANNATRENNING-HIMMELSBACH

Stor efterfrågan på film- och tv-produktioner

De europeiska filmregissörerna blev tvungna att ställa om sitt arbete under pandemiåret 2020. Men trots tuffa omständigheter har de lyckats ta flera steg framåt.

FEDERATION OF European Screen Directors, FERA, höll sin senaste fysiska sammankomst i januari 2020. På agendan stod bland annat EU:s upphovsrättsdirektiv och regissörernas konstnärliga rättigheter. Planeringen var igång för att fira organisationens 40-årsjubileum. Ingen anade då den dramatiska förändringen för 2020.

- Trots att åtgärder och restriktioner nästan paralyserade filmbranschen samlades vi i flera digitala möten. Det handlade mycket om hur vi skulle kunna jobba framöver när biografer stängde och produktioner sköts upp, berättar Elisabet Gustafsson, filmregissör och styrelseledamot i FERA.

Organisationens jubileumsfirande ställdes in och i oktober hölls istället tre webinarier. Regissörernas kreativa roll stod i fokus liksom förutsättningarna för yrket framöver.

- Det har absolut inte stått stilla, även om vi inte har

kunnat ses som planerat. Vi växer, ett spanskt och ett ungerskt regiförbund är nu med i FERA, vilket både är viktiga länder och roligt för deras regissörer. Vi jobbar med ett gemensamt uttalande för ökad transparens kring upphovsfrågor hos nättjättarna. Dessutom har Linda Calenholt från reklamfilmssidan startat ett internationellt projekt kring bland annat pitchning, berättar Elisabet Gustafsson.

Under pandemin har FERA också kunnat stärka sin kommunikation. Kansliet i Bryssel har utökats vilket gör att aktuella och viktiga frågor blir mer synliga.

- Mitt i pandemin är efterfrågan på film- och tv-produktioner ännu större än tidigare. Det är därför tid att hitta möjligheter för regissörer att kunna behålla sin konstnärliga integritet. Men också att vara vaksam på de nya villkor som snabbt växer fram för alla som jobbar med film, säger Elisabet Gustafsson.

PETER REHNFELOD

–Indierna älskar sina biografier, de kommer tillbaka, även om det inte sker inom en snar framtid, säger filmregissören Umashankar Swamy.

Småskaliga och säkrare film

Film är likt en religion i Indien och dess stjärnor gudar. Men nu är biograferna nedläggningshotade och produktioner haltar långsamt på. De ekonomiska konsekvenserna av corona är avsevärda, men industrin ställer om.

Långt värre är det för teatern och skolorna.

JAG FLANERAR FÖRBI stängda biografier till Koshy's, ett gammalt kafé i Bengaluru där mediafolk alltid häckat, filmmanus fantiserats fram, talangscouter letat statister. Fast idag är här socialdistanserat och jag erbjuds inga småroller.

Kaféet har åter öppnat efter ett halvår och Umashankar Swamy kliver punktligt in då inspelningar ännu ligger på is. Hans kritikerrosade spelfilmer sträcker sig från debuten (2008) *Banada Neralu*, som synar urbaniseringen i sömmarna, till *Munsif* som 2014 vann pris och blev hans största succé. Han var mitt uppe i planeringen inför Indiens första veterinärkomedi om ett lantligt djursjukhus när pandemin bröt ut.

– Plötsligt upphörde allt med fyra timmars varsel. Filmteam som befann sig utanför staden fastnade på inspelningsplatserna. Kollegor som låg i startgroparna la ner sina projekt. Vi väntade och hoppades men nedstängningen varade ju i månader. Det verkar nu dröja till mars 2021 innan allt återgår till det normala.

Filmreklam före nedstängningen i mars 2020 i stadens filmdistrikt: kannadafilms Hollywood eller Sandalwood, som de själva kallar området.

minspelningar i Indien

Om man beskriver folk enligt sedvanliga stereotyper (joviala göteborgare, folkdansande masar, ölmagade tyskar) är genomsnittsiندی en hängiven cineast. Studioindustrin skapar miljontals jobb, under toppår har över tusen filmer premiär på landets cirka 13 000 biodukar – och premiärbiljetter kan tina tio gånger sitt pris på svarta börsen.

Vad som humoristiskt kallas för Bollywood fokuserar på hindifilm och studiorna ligger i Mumbai, före detta Bombay, och har en årsproduktion på 150-250 spelfilmer. En hindisuccé kan ses av 200 miljoner biobesökare (samt en halv miljard tv-tittare). Det finns dock mer än en filmindustri – i Indien filmas det på 51 inhemska språk och de provinsiella produktionerna har en sammanlagt större volym än Bollywoods.

Swamy berättar att det i fjol gjordes 400 spelfilmer på kannadaspråket. I år blir det knappt en tiondel, en handfull storfilmer och ett 50-tal lågbudgetproduktioner. I hans fall drog finansörerna tillbaka de utlovade pengarna för komedin som skulle ha filmats i maj. Alla inspelningar (utom tv-nyheter) tvärstannade nämligen i mars.

– Ingen vet när den här stiltjen går över, men folk äter på restauranger och går i butiker. Indier älskar bio och även om jag tvivlar på att de söker sig till biograferna inom en snar framtid, så kommer de att komma tillbaka. Inte kan de överge oss.

Vad gör du nu?

– Vi filmskapare får tänka om tills vi greppat konsekvenserna av detta, förklarar Swamy. Nu har vi problem med ljus tekniker och andra daglönare, vilka drabbades hårt. Fackförbunden distribuerade gratis ris, men många valde att återvända till sina hembyar medan andra bytte jobb.

Som?

– Starta grönsaksstånd. Självt kanske jag ägnar mig åt mindre projekt för nätdistribution.

SWAMY VILL GÖRA en deckarserie och utvidga dialogerna till att inkludera engelska och hindi också.

Hur kommer inspelningen att gå till?

– Det blir krångligt att hantera folkmängderna, för det är mycket personal på plats. Stjärnorna är givetvis

Regissören Umashankar Swamy på inspelningen av hans film *Salada Magu* 2015. Blomsterkransen ges som en välsignelse åt kameran.

nervösa, men de kan dra sig tillbaka till sina loger. Man kan ju inte bara sitta hemma heller. Vi är beroende av att folk betalar för att se våra filmer, vår industri genererar skattepengar, så det finns inget skäl till att vi ska dö ut.

VECKAN FÖRE produktionsstoppet gick jag på teater och såg en pjäs om Greta Thunberg, utan att ana att det var årets sista föreställning. Jag la märke till affischer för en ny film på kvartersbion och såg fram emot helgen – men den 21 mars förra året stängdes biograferna. En tidning summerade läget koncist: ”Pandemin har sablat ner biografer över hela världen, men i Indien har den stjälpit en kultur som sett på film likt en religion och dess stjärnor som gudar.”

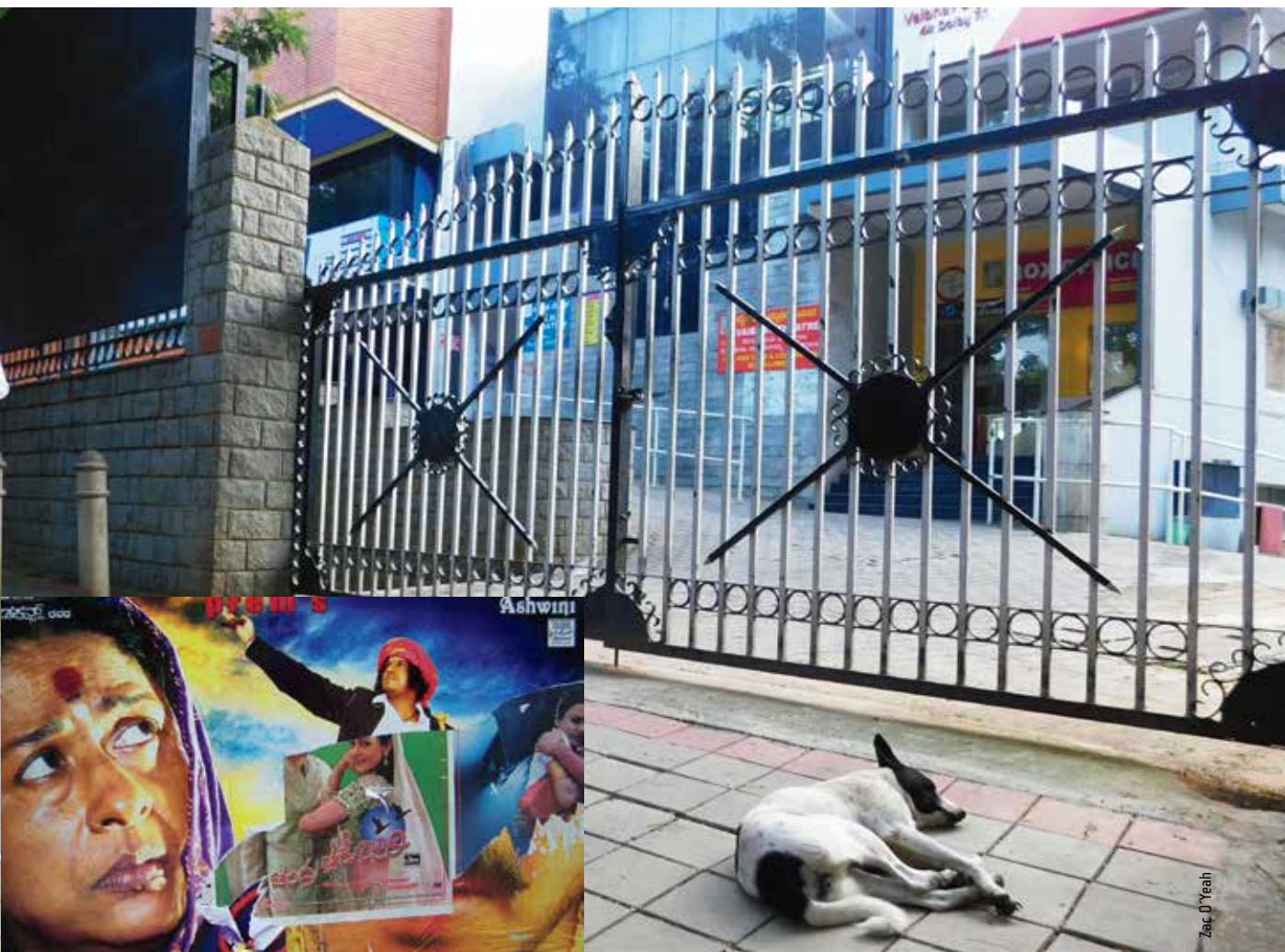
Ingen vet hur omfattande de ekonomiska konsekvenserna är. Men man bedömer att enbart i Sydindien – vars huvudsakliga filmspråk är kannada, malayalam, tamil och telugu – så säljs vanligtvis biobiljetter till ett värde av en halv miljard kronor under sommarmånaderna. Istället blev det ett 500-procentigt uppsving för betal-film på nätet.

Filmer som släpptes i mars floppade av naturliga skäl,

vilket resulterade i gigantiska förluster – en Bollywood-hit kan dra in 100 miljoner kronor under premiärhelgen – och flera såldes i slutändan billigt till betalkanaler. Efter sju månader tilläts biografer att öppna, men inga filmer släpptes. Producenternas och distributörernas försiktiga strategi är att invänta något slags normaltillstånd innan de lanserar nya filmer. Många salonger förblir dessutom stängda då driften blivit olönsam med de nya reglerna: munskyddstvång och hälsokontroll av besökare, rengöringspauser mellan visningarna och varannan stol igentjepad. Resultatet blev att man bara sålde 15-30 biljetter per kväll.

AFFISHTAVLAN UTANFÖR min kvartersbio, en av delstaten Karnatakas 810 salonger, förblir när vintern nalkas svart. Men äntligen har produktioner återupptagits: först ut var tv som kört slut på repriser och nytt material krävdes – och deras studioförhållanden, med mindre manskap, är ju lättare att överblicka. Filmindustrin förblir svajig, eftersom där krävs större besättningar och det ofta ingår exteriörscener med folksamlingar.

Efter mötet med Swamy promenerar jag längs huvudgatan och ser ett tv-team: en såpastjärna ska korsa

En filmlös och nedstängd kvartersbiograf i närheten av artikelförfattarens hem. Samt en infälld bild på filmaffischer före nedstängningen.

gatan för att träffa en väninna på motsatta sidan. Det är en nedbantad produktion, jag räknar till ett 15-tal inklusive skådespelarna och personal som bildat ring så att nyfikna inte ska hamna för nära. Det görs inga omtagningar och med ens då gatan är korsad, packar de utrustningen i en skåpbil. Ingen vill prata med mig, den potentiella smitthärden från utlandet.

SAMMA KVÄLL GÅR JAG på en privat förhandsvisning. Djungeläventyret *Road to Kuthriyar* av unge regissören Bharat Mirlle, vars tidigare kortfilmer prisbelönats vid Sundancefestivalen i USA: ett coolt kameraarbete i rockvideostil. Filmen är nästan färdig men det saknas tio minuter, så Mirlle vill spela in de scenerna nu när det blivit möjligt att jobba igen. Under visningens lopp dyker det upp skyltar med "SCENE MISSING: TO BE SHOT". Efteråt säger han:

– Jag tror att för mig som är oberoende filmare kan det visa sig att jag haft tur i oturen. Pandemin har drabbat biograferna hårt, men å andra sidan har nätplattformarna frodats.

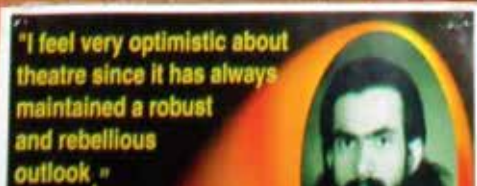
Till skillnad från veteranregissören, tror nästa gene-

rationsrepresentant på framtiden – om åskådarna skaffar hemmateatrar får han en potentiell publik som är global men samtidigt tydligare definierad. Så snart filmen är klar ska den ut till festivaler, sedan släppas via nätet.

– Storfilmerna krymper, småskalig film växer och med lägre budgetar minskar det ekonomiska risktagandet. Den spännande aspekten är vilken sorts filmer detta resulterar i: kanske mer nyanserade och autentiska berättelser? Sådana har tidigare varit ett vågspel för producenterna.

EN OMSTÄLLNING TILL småskalighet – på grund av ekonomi och säkerhetsskäl – kan resultera i hundratusentals förlorade jobb. Men de nya ytterst detaljerade riktlinjerna för säkrare inspelningar, som informationsministeriet och producentersällskapet utformat, kan i långa loppet göra filmarbetet tryggare. Amit Behl, talesperson för skådespelarförbundet Cine & TV Artistes' Association, välkomnar hälsoprotokollet:

– Effekten av katastrofen var kännbar för hela branschen, producenter såväl som biografägare, men allra mest skådespelare och studioarbetare som blev sysslolösa

Zac O'Yeah

Teaterrekvisitaförråd på i en replokal i teaterbyn Heggodu.

Zac O'Yeah

Ett ödsligt filmmuseum i Visakhapatnam.

Zac O'Yeah

Vägen till den tämligen lilla byn Heggodu där hela sex teatrar huserar.

från och med mars. Den haltande återgången som pågår är ett steg framåt, men många svårigheter måste tacklas för att det här ska sluta väl.

Som?

– I egenskap av ordförande i vår uppsökande kommitté, översvämmas jag dagligen av samtal från medlemmar som behöver prata ut om sina kval. Skådespelarna är ängsliga eftersom pandemin sprids trots alla säkerhetsåtgärder. Den här nya verkligheten har också lett till att både skådespelare och studioarbetare har gått med på lägre gager. Sedan juni har inspelningar kommit igång i Mumbai, främst tv, medan film spelas in utanför staden eller rentav utomlands.

NYHETSMAGASINET INDIA TODAY rapporterar att Bollywoodstjärnor flygs i chartrade plan till avlägsna platser med låg befolkningstäthet (till Himalayabergen eller för närvarande turistfria Goas stränder) där producenten bokar samtliga hotellrum så att filmteam kan hållas isolerade under inspelningen. Å andra sidan stod häromdagen i tidningen om hur en stjärna plötsligt testade positivt, trots att man följt säkerhetsrutinerna, och alla tvingades gå i karantän.

Piyush Jha, regissör i Bollywood med internationellt uppmärksammade komedier som *Chalo America* och *King of Bollywood* i filmografin, är en studioveteran:

– Det blir tufft att dra igång industrin innan ett vaccin finns. Men de flesta är glada över att bli kallade tillbaka till jobbet, för den initiala bävan inför smittspridning har ersatts av en fruktan för arbetslöshet.

Vad har du märkt för förändringar?

– För närvarande är budgetarna ytterst blygsamma medan hälsomedvetenheten ökat enormt och man umgås med försiktighet.

Zac O'Yeah

Piyush Jha

SCENUTBILDNINGAR LIGGER alltjämt nere. Jag åker taxi 370 km nordväst från Bengaluru till kulturbyn Heggodu där en av Syndiens mest välkända scenskolor grundades 1980. En av kannadafilms största actionstjärnor, Darshan, är utbildad här. Byn har inga covidfall men byborna springer för livet så fort de får syn på mig.

Som väntat är Ninasaminstitutet stängt. Men jag träffar teaterregissören Prasanna som när nedstängningen skedde just hade satt upp sin pjäs *Greta* – vilken jag gick på i Bengaluru – och nu har han skrivit klart två nya. Han visar mig en teater han ägnat de senaste månaderna åt att bygga och ska anordna en egen kulturfestival i januari:

– Teatern har drabbats allra hårdast, fastslår han.

Medan jag irrar i djungeln möter jag en familj med kopplingar till scenskolan – pappan är regissör, sonen

Zac O'Yeah

Teaterregissören Prasanna satte upp sin pjäs *Greta* (om Greta Thunberg) strax innan coronan bröt ut. Nu väntar han på bättre tider.

som är filmfotograf har precis åkt till Bengaluru för en inspelning, medan dottern som är skådespelerska väntar på att hennes nästa film ska börja spelas in snart, även om den ”nya normala” världsordningen blir ett kliv ut i det okända.

Föräldrarna är lättade över att barnen har jobb. Själva har de fått avboka årets 100-dagarsturné – lyckligtvis befann de sig vid hemmascenen när reseförbudet infördes och under två månader bodde hela teatergruppen i replokalen. Regissören slår ut med händerna och säger att han inte vet när de kan spela igen – all undervisning sker via mobiltelefoni och skolorna lär inte ha råd med att visa teater när de öppnar igen fastän priset per föreställning då de säljs till skolor och andra arrangörer är otroligt billigt.

Slutligen hittar jag scenskolechefen KV Akshara som, när vi slår oss ner utanför hans igenbommade teaterbyggnad (där det normalt arrangeras filmkurser och festivaler, så därför är byborna bekanta med Ingmar Bergman), rycker på axlarna:

– Problemet är att vi ju inte kan göra något så länge munskyddsvång råder. För skådespeleri handlar så mycket om minspel. Och hur kan vi utbilda dem om vi inte kan se deras ansiktsuttryck?

Även turnéverksamheten, där färdigutbildade elever jobbar för att få praktik, ligger nere: under ett normalår reser de 750 mil och ger 150 föreställningar för

100 000 åskådare. Jag har själv sett dem spela på landsortsteatrar och bevittnat deras popularitet.

– Det här blir ett förlorat år, konstaterar Akshara.

ZAC O'YEAH

Till höger: Författaren i karantän i Indien.

Privat

Ett axplock kring smittsäkra filminspelningar i Indien

- Provfilmningar görs online; personal går på smittskyddskurser, halverade filmteam (max 50 i studio), de över 60 år stannar hemma.
- Tempen tas dagligen och covid-test månatligt; skyddsdräkter och engångshandskar för studioarbetare vilka ska byta munskydd var tredje timme.
- Sanitetstränade så kallade ”Anti-Covid boys” eller vakter bevakar att ingen vidrör något utom en för handtags- och knapptryckning särskilt utsedd medarbetare.
- Helsteriliserade scenografier och spritsanerad rekvisita, personskyddsutrustade maskörer för skådespelarna, vilka i sin tur förväntas bära tunna skyddsoveraller innanför kostymerna.
- Kroppslig närkontakt undviks (minimivstånd 183cm) vilket ändå alltid varit ett problem, för även om Bollywood-filmer till 90 procent är romantiska musikaler har dyra dansnummer i Alperna vanligtvis ersatt intima inslag.

Ljus i tunneln skymtar för Sydafrikas kulturarbetare

Tuffa covidrestriktioner i Sydafrika har släckt ner kulturlivet. Nu skymtar ljus i tunneln. Teatrarna gläntar på dörren. Och skådespelarfacket SAGA har ägnat tiden till att ha täta möten om upphovsrätt och putsat på detaljer om arbetskydd i en ny lag.

I DET LEGENDARISKA kulturkomplexet, Market Theatre, i Johannesburgs hjärta skyndar en ensam man förbi med livsmedelskasse i handen. I entrén står en säkerhetsvakt med ansiktsmask och en sprayflaska med handsprit. Det duggregnar. Snart visas *Xova*, teaterns första liveframträdande på nio månader sedan Sydafrika stängdes i mars 2020.

De sista förberedelserna är i full gång. En ljudtekniker halkar i vetemjöllet på scengolvet, det som ska ge en känsla av att man befinner sig i en torr och dammig by i östra Kapprovinsen. Varannan plats är markerad med ett rött kryss. Lokalen rymmer 150 personer, men nu får man spela för max hälften. Går det ens ihop? Pressekreteraren Lusanda Zokufa skakar på huvudet.

– Fast det finns ändå en poäng i att visa att teatern inte är död.

Att säga att det har varit tufft är ingen överdrift. Landets scener har hållit stängt i stort sett hela året och skådespelare har tvingats söka mathjälp för att överleva.

Tv- och filmindustrin har klarat sig bättre, i synner-

het Netflix och andra streamingtjänster. Covidrestriktionerna i Sydafrika har varit en av de strängaste i världen med utgångsförbud och en nedstängning av allt med undantag av det absolut nödvändiga som apotek och livsmedelsaffärer. Under de första fyra månaderna fanns inte mycket annat att göra än att konsumera den underhållning som kanaliserades rakt hem i tv-soffan.

James Ngcobo.

JAMES NGCOCO, konstnärlig ledare för Market Theatre, berättar att han gjorde ett försök att få in en fot på den här marknaden. Ett ”blygsamt statsbidrag” möjliggjorde en digital version av *Macbeth* med bara kvinnor i rollerna plus en rad monologer som skådespelarna skrev själva. Ngcobo nämner namnen på några av landets främsta aktörer, men det blev hur

som helst ingen publiksuccé.

– Det finns ingen tradition av att betala för att se tea-

Annicka Langa

I coronatider är det glesare med folk på torget där Market Theatre ligger.

ter på skärmen, säger Ngcobo och tillägger att man ändå lyckades betala ut löner till 106 skådespelare genom att vrida och vända på varje öre.

– Sedan sover jag aldrig heller, tillägger han och jag är benägen att tro honom. Under intervjun, som varar exakt 20 minuter, andas han knappt mellan meningarna. När tiden är ute reser han sig med mobilen tryckt mot örat och en pappersbunt fastklämd under armen.

TVÅ MIL NORR OM Johannesburgs innerstad ligger nöjeskomplexet Montecasino. Här repar producenten Jaco van Rensburg och hans ensemble *En julsaga*, som är hans första virtuella föreställning sedan nedstängningens början. Då, i slutet av mars 2020 skulle hans musikal *Here's to you* öppna i Durban. Långtradaren med rekvisita hade just parkerat utanför teatern när president Cyril Ramaphosa oväntat utropade både ett nationellt krisläge och ett tre veckor långt utegångsförbud.

Långtradaren fick vända om och föreställningen sköts upp för att sedan ställas in.

– Jag tänkte att vi väntar ett tag tills vi kan spela som vanligt igen. Teater är ju ett rum fullt av främlingar som skrattar åt samma saker, inte en skärm.

Fast det blev snart uppenbart att pandemin skulle bli långvarig. I juli sköljde viruset över landet och rädslan var så påtaglig att man nästan kunde ta på den. Myndigheterna i Johannesburg lät bereda mark för 1,5 miljoner gravar, men lyckligtvis var det mer ett uttryck för den panik som rädde än en verklig-hetsförankrad uppskattning.

Van Rensburg var ändå tvungen att tänka om. Ensemblen, som höll kontakten via Whatsapp, hade inte jobbat på nästan tre månader. Regeringens krispaket var, med van Rensburgs ord, för litet och för sent.

– Vi testade att sätta upp en digital föreställning på The National Arts Festival i Mkhanda och vann två utmärkelser.

Men precis som på Market Theatre svek publiken.

Jaco van Rensburg

Vr-Theatrical

Bild ur musikalen Jaco van Rensburgs *Here's To You - The Simon & Garfunkel Songbook*.

Markiet Theatre

Bild ur *Xova*, pjäsen är skriven och regisserad av Joseph Komani.

Carlynn de Waal-Smit.

CARLYNN DE WAAL-SMIT är förbundssekreterare för skådespelarfacket SAGA, som verkar för att förbättra villkoren för sydafrikanska skådisar. Många av deras hjärtefrågor har ställts på sin spets under pandemin.

– De existerande lagarna är föråldrade och kulturarbetare betraktas fortfarande som frilansare. De som inte har jobbat har varken fått lön eller a-kassa, förklarar hon.

Lagarna som reglerar teater, film och tv är infördes 1969, med andra ord sju år innan Sydafrika fick tv. Som ett resultat är skådespelarna i princip rättslösa. Carlynn beskriver situationen som ”rena vilda västern”.

Det ska också tilläggas att frilansare inte kan organisera sig i fackförbund. Usla traktamenten, obetald övertid och kontraktsbrott tillhör vardagen. SAGA, som alltså tekniskt sett inte är ett fack utan en intresseorganisation, har ändå lyckats sätta frågorna om arbetsförhål-

landen och upphovsrätt på den nationella dagordningen, med stöd från bland andra Teaterförbundet för scen och film i Sverige.

Carlynn tror att regeringen nog vill förbättra villkoren, men arbetet med den nya lagen har ändå varit tungrovt och pågått i över 15 år. Dels för att motståndet mot sociala reformer inom scen- och filmsektorn inkluderar stora internationella tv- och filmbolag, som med sydafrikanska mått mätt lägger ner fantasisummor på lobbying, dels för att så gott som varenda lag som stiftats före apartheids fall 1994 måste bytas ut. Och kulturen står helt enkelt inte högst upp på prioriteringslistan.

Det är faktiskt inte förrän nu, under pandemin, som Carlynn tycker sig kunna se ljus i tunneln, möjligtvis för att man under nedstängningen har kunnat fokusera på det administrativa arbetet.

– Vi har haft täta möten på Zoom med kulturdepartementet och vi har äntligen kommit en bra bit på väg med att putsa på de sista detaljerna i den nya lagen om

Xova betyder "baka bröd" på xhosaspråket och är en metafor för att fostra ett barn. Pjäsen utspelas på den eftersatta landsbygden i Östra Kapprovinsen och handlar om en frånvarande far, en ensamstående mors försök att överleva och ett övergivet barns förbittring.

arbetskydd. På så sätt har det varit fantastiskt, faktiskt.

UNDER DET GÅNGNA ÅRET antog parlamentet ett nytt lagförslag som värnar om synskadades rätt att få skriftligt material översatt till punktskrift. Förslaget faller inom ramen för upphovsrätt och för första gången tas hänsyn till upphovspersonen. President Ramaphosa måste fortfarande skriva under lagen för att den ska träda i kraft, men Carlynn ser det ändå som ett genombrott. Hittills har skådespelare inte kunnat kräva ersättning för vare sig repriser, dvd-släpp eller streamande, men nu finns en öppning som förhoppningsvis kan bli praxis.

Vid sidan av det arbetet har SAGA samlat in 400 000 rand som man har delat ut till strandsatta skådespelare i form av presentkort hos en livsmedelskedja. Organisationen Gift of The Givers har också hjälpt till med matpaket.

I mitten av december anlände den andra vågen av covid-19 officiellt till Sydafrika. Virusets mutering och

sprids snabbt. På en löpsedel läser jag att kyrkogårdarna i Soweto är fulla. Framtiden är osäker och Carlynn påpekar att de tuffa tiderna kommer att överleva viruset; när pandemin ebbat ut återstår recessionen. Men Sydafrikas kulturarbetare är ett segt släkte.

– Virusets var ett knytnävsslag rakt i magen. Det har förändrat nästan allt. Men samtidigt är det ingen hemlighet att teatern måste börja tänka i nya banor. Corona har skyndat på den processen, säger James Ngcobo.

Han vill nå ut till en ny och yngre publik, vara relevant och "hitta framtiden". Innan han försvinner in i teatern vänder han sig om och frågar om jag känner till den övergivna parkeringsplatsen på andra sidan gatan. Det gör jag.

– Vad tror du om en ensam dansare där som uppträder utan ord?

Det låter vackert. Det låter som början på en framtid.

Brott mot konstnärlig frihet ökar

Freemuse, som dokumenterar brott mot den konstnärliga friheten, rapporterar om 711 nya fall i 93 länder under 2019. Men det är bara toppen av ett isberg. Få fall rapporteras. Under pandemin har många dessutom använt covid-19 som skäl till att tysta kulturen. Nationalismen, antiterrorlagar och självcensur är starka krafter som slår mot konstnärlig frihet och yttrandefrihet.

9 konstnärer mördades i 8 länder

85 konstnärer häktades i 27 länder

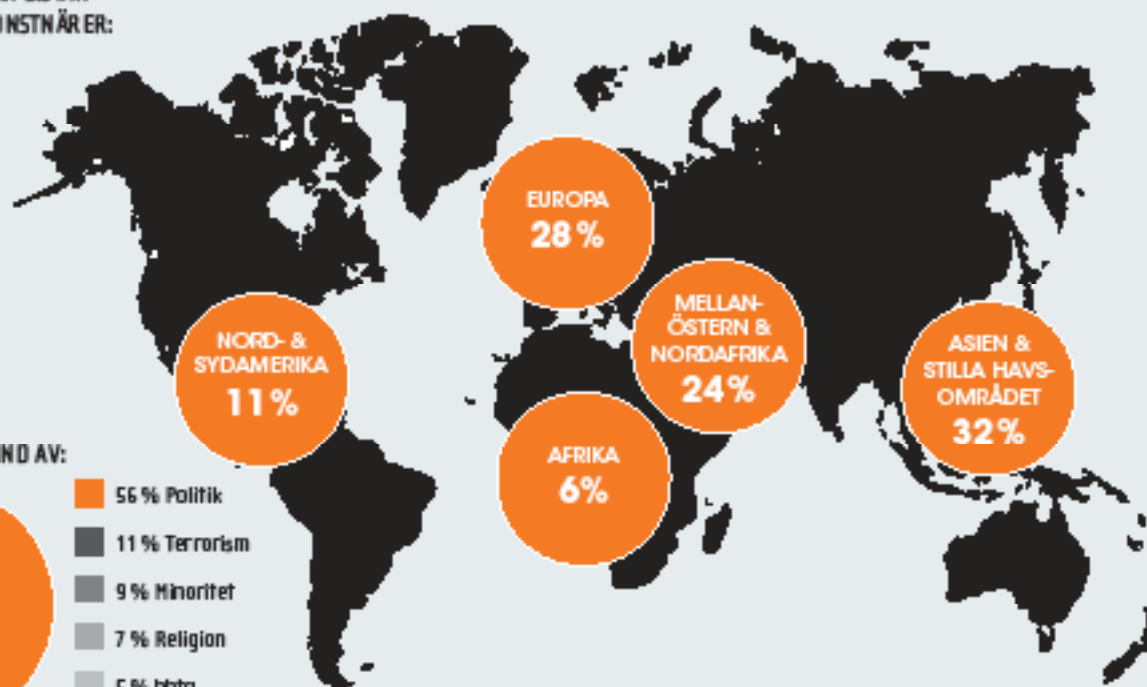
71 konstnärer dömdes till fängelse i 16 länder

23 konstnärer åtalades i 13 länder

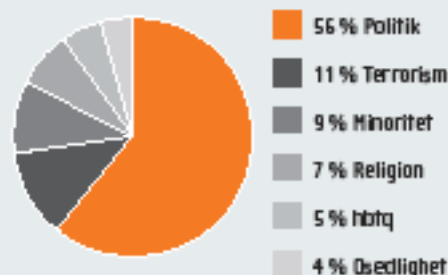
56 PROCENT AV KONSTNÄRERNA FÄNGSLADES AV POLITISKA SKÄL

LÄNDER SOM TOPPAR LISTAN MED FÄNGSLADE KONSTNÄRER:

Turkiet
Malaysia
Saudiarabien
Kina
Ryssland
Belarus
Indien
Egypten
Venezuela
Kuba

FÄNGSLADE PÅ GRUND AV:

ETT URVAL AV SIFFROR FRÅN RAPPORTEN FÖR 2019:

771 konstaterade fall av brott mot den konstnärliga friheten i 93 länder

57 konstnärer har förföljts i 20 länder

44 konstnärer har hotats och trakasserats i 22 länder

352 dokumenterade fall av censur

TYSTAD KULTUR
UNDER 2019:

MUSIK: 225 fall i 59 länder

FILM: 106 fall i 31 länder

TEATER: 88 fall i 27 länder